

Pastor Gade og pastor Wested

Artiklen er skrevet af Poul Christensen 2005 og har samme år været bragt i Lokalthistorisk Arkivs medlemsblad "Hanen".

Om præster forventedes det, hvert fald tidligere, at de levede et liv til eksempel for de sognebørn, de boede i blandt. I Øster Hornum havde man ganske vist i slutningen af 1700-tallet haft en pastor Haslund, som, om end han var streng, blev beskyldt for hor, men da han "forbedrede sig" og sognefolkene undskyldte ham med at hans kone var "et dårligt fruentimmer", så har han redet stormen af.

Senere blev kravene til folks opførsel noget strengere, den indre missionske bevægelse fik senere også her på egnen et stærkt tag i mange mennesker. Bevægelsens krav om ædruelighed og sædelighed lagde en vis dæmper på folks livsudfoldelse, også udenfor missionskredsen. Dans, kortspil og anden lystighed var ikke velset.

Otto og Dorthea Wøldike

Pastor Wøldike efterlod sig ca. 500 forskellige frugtsorter i præstegårdshaven, da han i 1879 efter 19 år i Øster Hornum flyttede til Kværndrup på Fyn. Da han kom til byen var han lige blevet enke-mand og medbragte sine to børn, sønnen Otto Christian og datteren Dorthea Elisabeth (kaldet Thea), født 1857. Otto døde som gartner-elev i Horsens, kun 19 år gammel, mens Dorthea kaldet Thea kom til at spille en central rolle i denne historie. Da Wøldike rejste fra byen, blev han efterfulgt af Axel Riber, der betegnes som en god og elskelig mand, der var hjælpsom over for alle, der havde hjælp behov. Kirken kunne næsten fyldes søndag efter søndag i hans tid. Desværre blev han kun i sognet til 1885.

Med hans efterfølger gik det galt. Kristian Mathæi Riis var komplet uegnet til al præstegerning. Han blev indsat umiddelbart efter nytår i 1885 og meget hurtigt viste det sig, at noget var helt galt. Fra juni måned måtte nabopræster forrette gudstjenester for Riis, der ganske sikkert var sindssyg. Biskoppen var to gange indenfor en måned på visitats, og i juli måtte han bede Riis om at søge sin afsked.

Embedet blev så opslået ledigt, men først efter det tredje opslag fik man en ansøger. Da havde embedet stået ledigt i langt over et år. Sognefolkene anmodede selv om at få kaldet ansøgeren til embedet, da det var én, de kendte i forvejen. Det var Niels Peder Andersen, der i 1886 tog navneforandring til Niels Peder Andersen Gade.

Gade var født 27. september 1854 i Frejstrup, Lundby sogn i Slet herred, som søn af en teglbrænder, og han må have været godt begavet, for trods sin beskedne baggrund lykkedes det ham at komme på Ranum seminarium. Lærereksamen bestod han med første karakter i 1873, hvorefter han først blev højskolelærer i Hindholm, dernæst lærer ved en privat realskole i Aalborg, for endelig i 1876 at overtage embedet som lærer i Øster Hornum ved lærer Jensens død i 1876.

I Øster Hornum mødte Gade så pastor Wøldikes datter Thea, der nu var giftemoden og jævnaldrende med ham. Wøldike selv havde i 1876 efter mange års enkestand endelig giftet sig med Elise Marie Møller-Holst, der var kusine til hans første kone. Sammen fik de kun ét barn, der kom dødfødt til verden i 1877, og da Wøldikes helbred i den gamle utætte præstegård ikke var det bedste, sammenholdt med tankerne på sønnen Otto, der var død i en alt for ung alder, har sikkert gjort at der så småt kom gang i planerne om at søge embede i et mildere klima. Derfor er det sikkert kommet godt tilpas, at Gade og Thea havde fundet sammen, og den 28. august 1878 kunne brylluppet så stå i Øster Hornum præstegård. Allerede i januar året efter blev Wøldike kaldet til embedet som sognepræst i Kværndrup på Fyn.

Den unge lærer Gade med barn

Niels Peder Gade og Thea Wøldike fik så de næste 17 år i alt 8 børn sammen, en enkelt døde spæd og en var åndssvag. Samtidig med embedet som skolelærer og kirkesanger læste han privat til studentereksamen som han tog på universitet, og efter at have taget filosofikum opgav han i 1883 lærergerningen, for dernæst på godt 2½ år at tage teologisk embedseksamen med anden karakter. Unægtelig noget af en præstation. Kun to dage efter at han havde taget embedseksamen, blev han beskikket til medhjælper og senere personel kapellan for Bjørnsholm og Malle menigheder med forpligtelse til at undervise seks timer ugentlig på Ranum seminarium.

I Øster Hornum led man under mangel på en præst, som man havde måttet undvære siden det havde været nødvendigt at skille sig af med den sindssyge pastor Riis. Man hørte nu om pastor Gade, der jo havde undervist deres børn i en årrække, og som ved sin utrolige flid havde taget teologisk embedseksamen på rekordtid, og ved henvendelse til biskoppen, så lykkedes det at få denne til at kalde

Gade til sognepræst i Øster Hornum. Dette skete den 11. oktober 1887. De ti år han var præst i sognet blev præget af to store begivenheder: I 1889 brændte den gamle bindingsværks præstegård, en brand der bredte sig til en stor del af Øster Hornum og lagde mange hjem øde. De næste år blev Gade involveret i byggeriet af en hel ny præstegård, der stod indtil den blev afløst af den nuværende bolig fra 1963.

Præstegården i begyndelsen af 1900-tallet

Den anden begivenhed var Gades afskedigelse og fængselsdom. Det hele startede med en anmeldelse den 2. september 1897 fra malermester Hans Peter Jørgensen i Aalborg, der anmodede politimyndigheden i Hornum herred om at rejse tiltale mod Pastor Gade, for at have forledt hans steddatter Michaeline Cathrine til utugt mens hun tjente i præstegården. Desuden blev han sigtet for forsøg på forledelse til falsk forklaring for retten. Længe havde der i byen gået rygter i byen om at pastoren var lidt for glad for kvinder, og det var nu blevet for meget. Cathrine var kun 15 år gammel.

Ved herredsretten blev der den 8. september afholdt forhør, hvorunder Gade blev varetægtsfængslet og dagen efter suspenderet fra embedet af provsten for Hornum-Fleskum herreder. Ministeriet pålagde øjeblikkeligt biskoppen over Viborg Stift at sørge for at der blev nedsat en provsteret, der skulle undersøge Gades forhold i embede, liv og levned.

Da politiets undersøgelser var færdiggjort den 4. november blev der nedsat en kommissionsdomstol bestående af provsten og herredsfogeden, der allerede 1. februar 1898 kunne afsige deres kendelse, idet der yderligere var blevet tilføjet i anklageskriftet en overtrædelse af danske lov fra 1683. Denne lov nævner bl.a. hvilke krav der stilledes til præsters liv og levned.

Sagen kunne derefter gå til højesteret, der stadfæstede kommissionsdomstolens afgørelse, idet dog Gade fik forhøjet sin straf fra et til to års forbedringshusarbejde.

Cathrine, der var blevet konfirmeret året før hun 1. maj 1897 tiltrådte pladsen i præstegården beskrives som ”i besiddelse af ringe åndelig begavelse”, og hun skulle være doven samt ”noget aparte i sin optræden, men en god og kærlig pige”. Hun havde haft et par pladser i Aalborg inden hun tiltrådte i præstegården, hvor Gade straks lagde an på hende. Præsten havde eget soveværelse ovenover sit studerekammer, og hele forløbet af forførelsen er omhyggeligt beskrevet i højesterets dom. Cathrine var straks ved sin ankomst til præstegården blevet advaret af en anden pige, Ane Marie, der kunne fortælle at Gade ”ville holde kærester, at han gerne ville kysse hvem han kunne, og at Cathrine vistnok også snart blev hans kæreste”. Ane Marie var selv en af dem. Vi skal her undlade de temmelig detaljerede, intime beskrivelser af forholdet, der stod på indtil slutningen af august, til tider flere gange om dagen. Til sidst blev det for ubærligt for den unge pige, der betroede sig til en af præstegårdsforpagterens piger og dennes kæreste, som hjalp hende med at få sagen bragt frem. Hun fik skrevet et brev til sine forældre om hvad der var hændt, og forlod så præstegården en dag, hvor Gade ikke var hjemme.

Til at begynde med benægtede Gade forholdet, men måtte dog til sidst indrømme det passerede med nogle korrektioner, idet han omhyggeligt sørgede for at slå fast at der ikke var tale om voldtægt, en vurdering som man nok i dag ville sætte spørgsmålstejn ved. I arresten havde han fået lov til at lave en skriftlig fremstilling, hvori han bemærkede ”at hans hukommelse på grund af særdeles hurtigt og anstrengende studium i en ældre alder(!) er meget svækket”, hvorfor han ikke kunne redegøre for enkeltheder i forholdet. Senere kunne han også tilføje at han ofte var temmelig påvirket af spiritus. Malmester Jørgensen i Aalborg nedlagde påstand om at Gade skulle betale ham som værg for Cathrine 1000 kr. + 100 kr. som Cathrine måtte være berettiget til for tab af indkomst.

Men Cathrine havde ikke været den eneste.

Missionær Ørum

Henriette Caspersen, en anden pige var også kun 15 år, da hun til december i 1895 havde tiltrådt en plads i præstegården, hvor hun bl.a. skulle tage sig af præstens åndssvage søn Andreas. Hende havde Gade også forsøgt sig med, under løfte om penge og hjælp til at tage præliminæreksamen. Men Henriette var ham for klog og talte med gårdens tjenestefolk om præstens forsøg på forførelse. Derved kom det ret hurtigt indremissionær Ørum i Moldbjerg for øre, og han udspurgte da efter et møde i missionshuset Henriette om det var korrekt, hvad han havde fået fortalt, hvilket hun bekræftede. Da hun kom hjem til præstegården, begyndte hun på et brev til sine forældre på Sjælland for at indvie disse i affæren, åbenbart tilskyndet hertil af missionær Ørum.

Den pige i præstegården, Ane Marie, som præsten i forvejen også havde et forhold til, sladrede til Gade, som fik fat i brevet, hvorefter Henriette løb ud af præstegården, forfulgt af Gade, der med magt fik hende bragt tilbage, tilspigrede vinduerne til hendes kammer og låste hende inde. Næste morgen kørte han hende til Støvring station, løste en billet og sendte 30 kr. til hendes fader, slagtermester Caspersen i København, og skrev desuden et brev til ham, hvori han fralagde sig enhver anklage fra Henriettes side.

Da missionær Ørum nu var indblandet i sagen, frygtede Gade for at provsten skulle blive impliceret, med alt hvad deraf måtte følge. Han fik derfor Ane Marie og et par andre piger i præstegården til at skrive en erklæring, hvoraf det fremgik at der absolut intet var hændt, der kunne kaste nogen skygge på hans person.

10. juni 1896 skrev han til Henriettes fader og udbad sig fra ham en lignende erklæring på datterens vegne. Den gode slagtermester var åbenbart bange for at få ballade, hvorfor han skrev en sådan erklæring, hvori han udtalte at Gade ”har behandlet hende i et og alt på en meget gentil måde i alle retninger”.

Gade fik nu fra stiftet ordre til at anlægge sag mod missionær Ørum for dennes rolle i sagen, et sagsanlæg som Gade fik drejet hen til at anlægge sag imod Henriettes formynder, en buntmager Just i Nykøbing Sjælland. Den 8. februar 1897 blev der afsagt dom ved købstadsretten i Nykøbing Sjælland, hvor Henriettes sigtelse blev mortificeret og Henriette eller værgen blev idømt en bøde på 40 kr. eller simpelt fængsel i seks dage. Hertil kom så salærer mv.

Da sagen om Cathrine mod Gade senere kom op, indgik sagen om Henriette på ny og Henriette fik da det skudsmål at være ”en i alle måder sædelig og ufordærvet pige”, og fru Gade medgav hende også de bedste anbefalinger.

Under retssagen mod Gade kom det endvidere frem, at han havde forsøgt at få de øvrige kvinder i byen og omegnen, han i tidens løb havde plejet omgang med, til at aflægge falsk vidnesbyrd for retten, hvilket dog ikke lykkedes. Der var også agtværdige gifte kvinder fra byen iblandt, og allerede mens Gade var kapellan i Bjørnsholm og Malle havde han haft et forhold til en tjenestepige. Endelig kom det frem, at Gade også havde været uprovokeret voldelig overfor sin hustru i hjemmet, og at han flere gange havde optrådt beruset og vakt forargelse ved ”sværgen og banden”, dog ikke under forrettelse af de kirkelige handlinger.

Ved højesteret blev Gade så fradømt kjole og krave, fik forhøjet sin fængselsstraf til to år, og skulle endelig udrede 1100 kr. til malermester Jørgensen i Aalborg, samt 50 kr. til bundtmageren og 20 kr. til kærnerkassen i Nykøbing Sjælland. På årsdagen for Cathrines tiltræden i præstegården blev Gade så overført fra Nibe til Vridsløselille Statsfængsel.

Tilbage stod så de menneskelige omkostninger i et lille sogn, og selvransagelsen hos mange. Hvordan kunne det gå så vidt; rygterne havde jo længe svirret i byen? Hvor meget har Thea Gade vidst om mandens affærer? Var hun så kuert af en voldelig ægtemand, at hun ikke har kunnet sige fra, hensynet til børnene, hvoraf den ældste datter var ved at være voksen, osv.

I 1897, da manden sad i arrest lod Thea Wøldike sig separere og året efter blev parret skilt. Hun stod nu med en stor børneflokk, uden midler, men med en stor gæld. For Indre Mission var det et hårdt slag, da Gade havde været en skarp vækkelsesprædikant, som officielt bekendte sig til missionen, og sognet stod i årene derefter stærkt splittet..

Else Marie og Chr. Wested

Det blev sognets nye præst, pastor Wested, der kom til at rette op på forholdene og genskabe tilliden til embedet, og det var den rette mand, der nu tiltrådte som præst i byen. Wested var himmerlænding, født den 30. juni 1868 i Øster Hurup, som søn af kroejer og købmand Jacob Wested. Øster Hurup var på den tid ankerplads for skibssejladsen til Limfjorden, og udskibningssted for oplandet mellem Limfjord og Mariagerfjord, og desuden et yndet sommerudflugtssted. I denne naturskønne egn levede Christian Wested de første tolv år af sit liv, da faderen pludselig døde og efterlod sig fem sønner og en enke på 35 år.

Christian kom derfor til en møster og hendes mand, der var skolelærer og organist i Refsnæs. Onklen, der var en alvorlig kristen, må have påvirket Christian så meget at han opgav en oprindelig tanke om at blive lærer, og i stedet besluttede sig for at læse teologi. Efter sin konfirmation i 1883 blev han året efter optaget på den lærde skole i Sorø, hvorfra han tog sin studentereksamen med en fin 1. karakter. I studietiden var han så heldig at få friplads på Ehlers kollegium og fik desuden økonomisk hjælp fra det Danneeskjold-Samsøeske legat, hvorved han kunne klare sig igennem studierne, som han afsluttede i 1895 med en fin eksamen.

Som nybagt cand. theol. blev han først huslærer hos en proprietærfamilie ude på Amager, og kunne samtidig holde sin dimisprædiken i Vor Frue Kirke i København, for derefter at blive kaldet til kapellan hos sognepresten i Skelund og Visborg sogne. I oktober måned 1897 blev Wested så kontaktet af

biskop Svane i Viborg, der tilbød ham at blive vikar for den suspenderede pastor Gade, der sad i Nibe arrest.

Biskoppen var overbevist om at befolkningen i Øster Hornum med glæde ville tage imod en præst "hvis vandel, forkyndelse og sjælesorg er ærlig kristelig". "I hele Gades embedstid har menigheden sukket efter at erholde en værdig præst", som biskoppen skrev. Biskoppen kunne også oplyse Wested om at han ville få 2 kr. om dagen i løn, fri befordring på embedsrejser og fri station i præstegården, og såfremt "den ulykkelige fru Gade ikke vil være i stand til at yde kost", så ville han desuden få 1½ kr. om dagen oveni. For den ulykkelige Thea Gade sad jo stadig i præstegården i Øster Hornum med sine børn og afventede udfaldet på den retssag, der var i gang.

Det sogn Wested var kommet til var dybt splittet i sagen mod Gade. Der er blevet snakket meget i de dage i de små hjem, en del havde løst sognebånd til præsten i Skørping, og skellet mellem indre mission og de øvrige beboere i sognet har også givet anledning til problemer. Indre missionsfolkene havde jo regnet Gade for en af deres. Så det har ikke været let som ung nyuddannet præst at komme til et sogn, der var i splid med sig selv.

Da højesterets dom faldt i april 1898 var der endelig blevet sat et punktum, og man skulle nu se at komme videre. Den 13. juli samme år kunne Christian den 9. så kalde Wested til sognepræst for Øster Hornum sogn, og den 16. september blev han i Sejlflodgården gift med Else Marie Jensen, der var født den 1. juli 1869 i Als sogn. Det var altså en pige fra hjemegnen, der nu skulle være præstefru. I øvrigt var det et dobbeltbryllup, idet Westeds bror også blev gift denne dag i Sejlflodgården.

Wested skriver i en selvbiografi: "Det blev gode år min hustru og jeg oplevede i Øster Hornum, og sognemenigheden, der var meget delt ved vort komme, blev lykkelig samlet op i vort hjem og virker os meget forstående og hengiven". At følelserne var gensidige kan ses af at der ved hans forflyttelse til Fyn blev holdt afskedsfest for ham med 250 deltagere.

Wested, der jo tidligt havde villet være lærer, var meget optaget af skoleforhold, og den nye skole, der rejste sig neden for kirkebakken 1901 må have glædet ham. Og han skriver også om sin tid i sognet: "I denne periode havde jeg den glæde, at fabriksdistriktet Godthåb i sognets østside nyopførtes og indvi- edes en folkeskole med særskilt distrikt".

Godthåb kirkes indvielse

at køre et parløb med Niels Zinck, et samarbejde der udviklede sig til et venskab, der holdt ved længe efter at Wested var flyttet til Fyn.

En anden ting, der glædede ham, var at der blev bygget kirke i Godthåb, der jo delvis lå i Øster Hornum sogn. Zincks fabrikker havde med de mange tilkommende arbejdere vokset sig stor, så bl.a. med Niels Zinck som sponsor kunne man indvie den ny kirke i 1912.

Forud var der gået et stort arbejde med at få bygningssagen kørt igennem, og her kom Wested til

Ejendom på Præstevangen

Præstegårdens tilliggender var ret stort, og det havde i mange år været et ønske, at en del af jorden blev udstykket. Det lykkedes Wested sammen med det nyetablerede menighedsråd at få ført dette igennem, så der nu kunne opstå en del småbrug rundt om byen, hvor før lyngen havde blomstret. I sine bestræbelser på at komme menigheden i møde fik Wested lavet et blandet kor, der vel nok har været tænkt som kirkekor. Han stod selv som dirigent for koret, og man har i det hele taget indtryk af, at han har været en god og meget afholdt

Wested med kor

præst for sognet, noget der også kom til udtryk ved hans afrejse fra sognet i 1914. Ligeledes blev i hans tid, i 1904, anskaffedes kirkens første orgel.

At det var et godt menneske der var rykket ind i præstegården, ses især af den måde hvorpå han tog sig af Thea Gade og hendes børn. Hun der stod uden egentlig uddannelse måtte jo se at komme videre med sit liv, så hun kunne forsørge sin børneflokk og sig selv.

Her gik Wested i aktion. Han startede en stor landsindsamling blandt landets præster, der her fik lejlighed til at vise deres kristelige sindelag og offervilje. 1200 breve fik han trykt og sendt ud til

lige så mange kolleger i hele landet, og det gav resultat. Pengene strømmede ind fra nær og fjern kan man se af det omhyggeligt førte regnskab. Beløbene svingede fra 2 til 10 kr., hvilket måske ikke lyder af meget i dag, men som dengang var ganske pæne beløb.

Da regnskabet blev gjort op, udgjorde saldoen i alt 3500 kr. efter fradrag for omkostninger til trykning, kuverter og porto. I juni 1899 var alt på plads. Wested skulle fortsat være kasserer og sammen med 3 nabopræster være behjælpelig med at administrere pengene for fru Gade, der havde faet den idé at flytte til Kolding og åbne en modeforretning der.

Thea Gade

Det lykkedes, og forretningen kom til at gå godt, det var jo dengang damer gik med hat, så hun fik en god handel. I 1907 havde hun drevet det så vidt, at hun blev i stand til med de resterende midler fra indsamlingen at købe ejendommen hun boede i. Børnene kom efterhånden godt i vej, og man kan se at en af sønnerne ofte har skrevet til Wested for at fortælle om sine oplevelser i udlandet. Da sagen mod Gade kørte, var Theas far allerede død, så han kom ikke til at opleve sin datters ulykkelige ægteskab, men hans anden kone, Elise levede stadigvæk, og i hendes korrespondance med Wested ses tydeligt den taknemmelighed hun følte for dennes indsats for datteren og hendes børn.

I 1914 søgte pastor Wested forflyttelse til Stenløse-Fangel sogn på Fyn og med sig fik han en smuk kalligraferet adresse indbundet i skind, med alle navnene på sognets voksne.

I Stenløse fik han i de første år en svær tid. I juli måned 1918 døde hans hustru, han selv blev syg, og stod nu alene med to halv voksne sønner og sin gamle mor, der havde ophold i præstegården. Efter genforeningen i Sønderjylland fik han som så mange andre præster opfordring til at lade sig konstituere dernede, indtil man igen kunne få de mange ledige, nu danske præsteembeder besat. Menighedsrådene bad ham imidlertid så mindeligt om at blive, så derved blev det. 12. november 1926 giftede Wested sig på ny i Ribe domkirke med Marie Frederikke Høvring, født 11. april 1892 i Fredericia. I Westeds ægteskaber var der 2 børn i hvert. Med udgangen af juni 1938 blev han pensioneret som provst for Odense provsti.

Tilbage bliver der så blot spørgsmålet: Hvad blev der af Gade, da han havde udstået sin straf? Som så mange andre, der tidligere havde gjort sig uheldigt bemærket i sit hjemland, så rejste han i 1901 til USA for at begynde en ny tilværelse. Her var man en ukendt og kunne søge det arbejde som ens evner og uddannelse rakte til.

Pastor Gade

Gade var jo en begavet person, så han fik en lidt broget karriere og flyttede en del rundt. I Omaha blev han musiklærer, i Blair i staten Nebraska arbejdede han som journalist, i en periode var han gårdejer i North Dakota, og endelig skal det nævnes, at han også i en periode var præst ved en Luthersk menighed. Da han kom lidt op i årene vendte han hjem til Danmark og slog sig ned i Kolding, hvor han ernærede han sig ved undervisning i bl.a. matematik og sprog.

Historien får her en slags "happy ending" idet Gade ved Theas død i 1928 fik lov til at sidde i uskiftet bo, hvilket kun kan betyde at han og Thea må have giftet sig på ny. Selv døde han i 1935. Wested døde i 1949 og hans anden kone, Marie i 1978.